

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÜZERİNE LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İÇERİK ANALİZİ: AFRIKA ÖRNEĞİ

Hakan AYDIN

hakanaydin@klu.edu.tr
0000-0002-5061-5631

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi
Received: 17.01.2023

Kabul Tarihi
Accepted: 15.06.2023

CONTENT ANALYSIS OF POSTGRADUATE STUDIES ON INTERNATIONAL RELATIONS: AFRICAN EXAMPLE

ÖZ Makalede Türkiye'deki lisansüstü çalışmalarda uluslararası ilişkiler konusu kapsamında Afrika'ya yönelik eğilimin anlaşılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda Ulusal Tez Merkezi'nde 1991 yılından 2020 yılına kadar 30 yıllık dönemde uluslararası ilişkiler çerçevesinde tez başlığında "Afrika" kelimesi geçen 201 tez bulunmuştur. Doküman incelemesi sonucunda tezlerle ilgili içerik analizi yöntemiyle niteliksel ve niceliksel bulgular elde edilmiştir. Öncelikle tez çalışmalarının başlıkları incelenerek öne çıkan temalar belirlenmiştir. Niceliksel olarak "Türkiye ve Afrika ilişkileri" bağlamında çalışmaların öne çıktığı sonucuna ulaşılmış, daha sonra gelen "Çin" ve "ekonomi/ticaret" temaları arasında karşılaştırma yapılmıştır. Üniversite sayısındaki artışın da etkisiyle çalışmaların niceliksel durumu yıllar itibarıyla ele alınmıştır. Öte yandan incelenen çalışmalar içerisinde metot/yöntem kelimesinin geçip geçmemesi üzerinden yapılan değerlendirmede tezlerin % 41'inde metot/yöntem kelimesine rastlanmamıştır. Çalışmalardaki ortalama bölüm sayısı 3,39 iken ortalama sayfa sayısı ise 167,91'dir. Sonuç olarak Türkiye'de Afrika ölçeğinde uluslararası ilişkiler üzerine lisansüstü çalışmalar içerik analiziyle niteliksel ve niceliksel yönden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lisansüstü Çalışmalar, İçerik Analizi, Türkiye ve Afrika İlişkileri, Çin, Ekonomi/Ticaret

ABSTRACT The article aims to understand the trends towards Africa within the scope of international relations in postgraduate studies in Türkiye. In this direction, 201 theses with "Africa" in the title of the thesis are found in the framework of international relations in the 30-year period from 1991 to 2020 at the National Dissertation Center. As a result of the document review, qualitative and quantitative findings are obtained by the content analysis method related to the theses. First of all, the titles of the thesis studies are examined and the prominent themes are determined. It is concluded that the studies stand out quantitatively in the context of "Türkiye and Africa relations", and a comparison is made between the "China" and "economy/trade" themes. Due to the effect of the increase in the number of universities, the quantitative status of the studies has been discussed over the years. On the other hand, the method word is not found in 41% of the theses in the evaluation carried out on the basis of whether the method word is mentioned in the studies examined. The average number of chapters in the studies is 3.39, while the average number of pages is 167.91. As a result, postgraduate studies on African scale are dealt with qualitatively and quantitatively through content analysis.

Keywords: Postgraduate Studies, Content Analysis, Türkiye and Africa Relations, China, Economy/Trade.

GİRİŞ

Türkiye’de uluslararası ilişkiler konusuyla ilgili lisansüstü çalışmalarda artış yaşanmaktadır. Bu durumun lisansüstü eğitim imkanlarının gelişmesiyle paralellik taşıdığı söylenebilir. Artıştaki eğilimin ne yönde olduğunu anlamak alandaki durumun belirlenmesi açısından önem kazanmaktadır. Özellikle tezlerdeki başlıkların çeşitlenmesiyle birlikte lisansüstü alanda değerlendirme zeminini genişlediği görülmektedir. Lisansüstü çalışmalardaki konu başlıklarının kitap ve makale gibi çalışmaları da etkilediği belirtilmelidir. Dolayısıyla lisansüstü alandaki yaklaşımın bu anlamda da önemi büyüktür. 21.yüzyılda Afrika’nın dünya siyasetindeki konumunun yoğunlaşacağı yorumları yapılmaktadır. Nitekim Afrika’ya yönelik çalışmalarda artış gözlemlenmesi de bunun bir sonucudur. Zira Afrika konu başlığına ilgi Afrika’nın hem siyasi tartışmalarda hem de söylemlerde yer bulmasıyla değerlendirilebilir. Özellikle Türk dış politikasında Afrika’ya yönelik yaklaşımın gelişmesi ve bunun yıllar içerisinde kurumsallaşmasının da etkisi bulunmaktadır. Afrika konusunda artan ilginin çalışmalara nasıl yansıtıldığının görülmesi hususunda Afrika’yla ilgili çalışmaların seyrini incelemek gerekmektedir.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye’de Uluslararası İlişkiler (Uİ) bölümlerinde güvenlik çalışmalarına yönelim artırmıştır (Karaosmanoğlu, 2005). Bu noktada uluslararası ilişkiler bölümlerinin sayısındaki değişimin de temel bir faktör olduğu söylenebilir (Tepeciklioğlu, 2013:304). Bu durumun lisansüstü çalışmalara da yansıtıldığı görülmektedir. Genel itibarıyla Türkiye’deki alan çalışmalarının yoğunlaşmasının da etkisi söz konusudur (Keyman ve Ülkü, 2007:102). Alan çalışmalarıyla birlikte uluslararası ilişkiler konularının pratik sonuçlarının incelenmesi mümkün hale gelmiştir. Örneğin bu çalışmada Türk dış politikasının Afrika’ya yönelik değişiminin çalışmalara nasıl yansıtıldığı değerlendirilecektir. Karşılaştırma açısından Uİ konusu çerçevesinde Avrupa Birliği teması doğrultusunda inceleme yapıldığında 2020 yılına kadar 1354 çalışma ortaya çıkmıştır. Müzakerelerin ve ilişkilerin daha yoğun olduğu 2001-2008 yılları arasındaki tezler tüm tezlerin %37,5’ini oluşturmaktadır. Özellikle 2005 yılının müzakerelere başlangıç yılı olmasından hareketle 2005-2008 yılları arasında tüm çalışmaların %23,9’unun yayınlandığı görülmektedir. Ancak Türkiye ve AB ilişkilerinin 2012’den sonra yavaşlaması 2013-2016 yılları arasındaki çalışmaların sayısında azalmaya yol açmıştır. Zira bu yıllar arasındaki AB ile ilgili tezler diğer yıllara kıyasla %13,8 oranında kalmıştır.

Lisansüstü çalışmalar arasında Afrika’nın konumu değerlendirildiğinde ilgili dönemde uluslararası ilişkiler konusu kapsamında 10 bini aşkın tez bulunmaktadır. Genel tablo içerisinde bu durum %2’ye karşılık gelmektedir. Ancak tarihsel süreç içerisinde nasıl bir değişimin ortaya çıktığı hususunda dış politikayla bağlantı kurulmaktadır. Zira dış politika gündemi çalışmaları şekillendirmektedir. Öte yandan Afrika’ya ilginin temelinde daha önceki yıllarda çalışmaların azlığından dolayı alanda boşluk olmasının da etkisi bulunmaktadır. Pek tabii Afrika’nın dünya siyasetindeki etkinliğinin artmasının çalışmalara yönelimi belirlediği de söylenebilir.

Afrika uluslararası ilişkilerde artan önemine binaen kıtaya ilgili türkçe literatürdeki çalışmalara da değinmek gerekmektedir. Zira Türkiye’de Afrika konusu kapsamında türkçe kaynak sayısındaki artışın lisansüstü çalışmalara yönelik ilgiyle paralellik taşıdığı, ayrıca kaynak ihtiyacı hususunda yardımcı niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Tablo 1’de türkçe literatürdeki uluslararası ilişkiler kapsamında afrika konulu basılı kitapların bilgilerine yer verilmiştir. Söz konusu tabloda Afrika’ya yönelik çalışmaların özellikle son 6 yıllık dönem içerisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Zira tablodan anlaşılacağı üzere Türkçe literatürde basılı eserlerin %75’i 2017’den sonra yayımlanmıştır. Türkiye-Afrika ilişkileri çerçevesindeki çalışmalar, tüm çalışmaların yaklaşık %30’ünü oluşturmaktadır. Ayrıca Afrika’yı tanıtım ve ülke özelinde incelemelerin olduğu tematik çalışmalar da konu edinilmiştir. Uluslararası literatürden ise Afrika’yla ilgili tarihsel, sosyal, ekonomik ve siyasi incelemelerin olduğu eserlerin çevirilerinin yapılmasıyla birlikte bu konudaki bilgi havuzu genişlemektedir. Basılı eserlerin yıllar itibarıyla artış sayısına bakıldığında Türk dış politikasındaki Afrika açılım yaklaşımının etkisi altında olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 1: Türkçe Literatürdeki Uluslararası İlişkilerle İlgili “Afrika” Konulu Basılı Kitaplar

Yıl	Yazar	Kitap Adı
2006	Ahmet Kavas	Osmanlı-Afrika İlişkileri
2006	Ahmet Kavas ve Ufuk Tepebaş	Sahraaltı Afrika
2009	Ramazan Özey	Afrika Coğrafyası
2011	Numan Hazar	Küreselleşme Sürecinde Afrika-Türkiye İlişkileri
2013	Ufuk Tepebaş	Dönüşüm Sürecindeki Sahra altı Afrika
2014	İsmail Ermağan (ed.)	Dünya Siyasetinde Afrika
2015	Mustafa Efe	Afrika’yı Anlamak ve Afrika-Türkiye İlişkileri
2017	Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (ed.)	Afrika Politikası
2017	Ahmet Kavas	Geçmişten Günümüze Afrika
2017	Hece Yayınları	Afrika Özel Sayısı
2018	Serhat Orakçı	Türkiye Afrika İlişkileri
2018	Anadolu Ajansı	Yükselen Afrika
2018	Mürsel Bayram	Güç ve Kimlik Perspektifinden Çin-Afrika İlişkileri
2019	Elem Eyrice Tepeciklioğlu	Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller
2020	İbrahim Kaya	Türkiye’nin Afrika Açılım Kapsamında Türkiye-Sudan İlişkileri
2020	İsmail Ermağan, Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Volkan İpek (ed.)	Dünya Siyasetinde Afrika 6
2021	Ensar Küçükaltan	Afrika Notları
2021	Tezer Palacioğlu	Dünyanın Yeni Rekabet Sahnesi Gelişen Afrika-Türkiye İçin Fırsatlar, Tehditler, Rakipler

2021	Mürsel Bayram	Çin-Afrika İşbirliği ve Tarihsel Arka Plan ve Temel Dinamikler
2021	Neba Ridley Ngwa	Zirve Diplomasisi
2021	İsmail Ermağan, Elem Tepeciklioğlu (ed.)	Dünya Siyasetinde Afrika 7
2022	Fatih Şen	Güney Afrika, Etnisite, Toplum ve Siyaset
2022	Mehmet Köse (ed.)	Dönüşümün On Yılı ve Türkiye Somali'nin Çok Katmanlı İlişkilerinin İhyası
2022	Mustafa Ateş	Afrika'da İngiliz Sömürgeciliği ve Post Kolonyal Dönem İlişkiler
2022	Nevzat Balıkçioğlu	Türkiye ve Afrika Arasında Dış Ticaretin Gelişimi
2022	Raif Akbaş	Fransa'nın Güvenlik Stratejisi ve Afrika
2022	İsmail Aydoğan ve Mutlu Sadık Fidan	Afrika'da Sömürgecilik ve Eğitim (3 Cilt)
2022	İsmail Ermağan, Asena Boztaş ve Yunus Turhan (ed.)	Dünya Siyasetinde Afrika 8

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Yıllar itibarıyla Türkiye'deki üniversite sayısındaki değişimin lisansüstü eğitim imkanlarının gelişmesine etkisiyle birlikte tez sayısındaki artışa yansımaları bariz bir sonuçtur. Tablo 2'de belirtildiği gibi 2006 yılında 80 olan üniversite sayısı 2018 yılına gelindiğinde 206'ya yükselmiştir. Bu durumun yıllar içerisinde tez sayılarındaki artışı etkileyen unsurlardan biridir. Ancak Afrika konu başlığıyla ilgili niceliksel değişim öğrenci ve tez danışmanlarının konu başlığı eğilimleriyle anlaşılabilir. Kurumsal artış kapasite inşası oluştururken çalışmayı yürüten kişilerin yaklaşımları etkileyici faktör niteliği taşımaktadır.

Tablo 2: Üniversite Sayısının Yıllar İçerisinde Değişimi

Yıl	Devlet	Vakıf	Toplam
1990	28	1	29
1994	52	3	55
1998	53	14	67
2002	53	20	73
2006	53	27	80
2010	94	39	133
2014	104	80	184
2018	129	77	206

Kaynak: Türkiye Yükseköğretim Sistemi, 2019, [https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher Education in Turkey 2019 tr.pdf](https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher_Education_in_Turkey_2019_tr.pdf) (erişim: 31.10.2022)

Makalede Türkiye'de Afrika'yla ilgili tez çalışmalarının seyrinin nasıl olduğu sorusuna odaklanılmıştır. Bu doğrultuda 'Afrika' anahtar kelime olarak seçilmiş ve içerik analizi yöntemiyle YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanı kullanılarak tarama gerçekleştirilmiştir. Makalenin ikinci sorunsalı ise uluslararası ilişkiler konu

başlığı çerçevesinde Afrika'yla ilgili lisansüstü çalışmalarda hangi temaların konu edinildiği ve öne çıktığının belirlenmesidir. Bu doğrultuda adında Afrika kelimesinin geçtiği 1990-2020 yılları arasındaki yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Çalışmaların konu başlıkları üzerinden öne çıkan temalar saptanmış ve nicel olarak değerlendirilmiştir. Tez başlıkları birden fazla kelime içerdiği için bir tez konusu kapsamındaki temalar çeşitlenmektedir. İletişim disiplini temelli içerik analizi yöntemiyle birlikte veriler kodlanarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Kodlarla birlikte belirli kategoriler ortaya çıkmıştır. Niteliksel hususlar niceliksel unsurlarla desteklenmiştir. Zira lisansüstü çalışmalarda hangi temaların çıktığının görülmesi ve sayısal olarak verilerle temellendirilmiştir. Literatür çerçevesinde Afrika'yla ilgili taramanın yapıldığı içerik analizi yönteminin kullanılması bu çalışmayı özgün kılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı Türkiye üniversitelerinde gerçekleştirilen lisansüstü çalışmalarda Uİ konusu kapsamında başlığında Afrika kelimesinin yer aldığı tezlerin nitel ve nicel yönlerden incelenmesidir. Öncelikle Afrika'ya yönelik tezlerde hangi temaların öne çıktığının belirlenmesiyle çalışmaların seyrinin anlaşılması hedeflenmiştir. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarının yıllar itibarıyla incelemesiyle dış politikadaki gelişimin çalışmalara etkisi tartışılmaktadır. Özellikle başlıklardaki kavramların tema olarak kaç kez yer aldığının gösterilmesiyle birlikte çalışmalardaki eğilimin ortaya konulması amaçlanmıştır. Öte yandan öne çıkan temalar üzerinden bir sıralamanın yapılmasıyla niceliksel sonuçlara ulaşılmaktadır. Bölgesel çalışmalardaki temaların ne olduğunun anlaşılması gidişat açısından önem taşımakta bu durum hangi konulara yoğunlaşıldığını ve hangi konularda çalışma yapılabileceğini göstermektedir. Makalenin diğer amaçları arasında çalışmaların yıllar içerisindeki durumu, önde gelen temaların değişimi ve tezlerin yıllar içerisindeki artış hızı görülmektedir. Ayrıca tezlerde yöntem/metodun olup olmaması üzerinden yapılan değerlendirmeye birlikte çalışmalardaki ortalama bölüm ve sayfa sayılarına da ulaşılması hedeflenmiştir. Söz konusu alanda durum tespiti yapılmasıyla gelecekteki çalışmalarda farklı konulara yönelim sağlanabilecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın amacı doğrultusunda 'Afrika' teması çerçevesinde Türkiye'deki lisansüstü çalışmalardaki alt temalar belirlenmiş, verilerin toplanması hususunda YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişim izni verilen tezler değerlendirmeye alınmış, tez başlıkları üzerinden kategorizasyon kurulmuş ve veriler yorumlanmıştır. Makalenin araştırma yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi araştırma konusunun sayısallaştırıldığı bir araştırma tekniğidir (Seggie ve Bayyurt, 2021). Her ne kadar içerik analizi iletişim disiplini temelli ortaya çıksa da disiplinler arası bir hal almış, verilerin anlamlandırılmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte içerik analizi araştırmacıya betimsel bir pencere sunmaktadır. İçerik analizinde araştırma sorusu doğrultusunda belirli bir veri setinde kategoriler kurarak sistematik ve tarafsız sonuçların çıkarılması hedeflenir. İçerik analizinin temeli nicel sonuçlara ulaşılması ve nitel açıklamalar yapılmasıdır.

İçerik analiziyle birlikte tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlara ulaşılmaktadır. Berelson'ın çalışmasında vurguladığı üzere içerik analizi araştırma sorusunun yanıtlanması doğrultusunda her araştırmanın kategori

sistemi analiz malzemesinden oluşmaktadır (Berelson, 1952). İçerik analizi iletişimin içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel betimlenmesiyle ilgili araştırma tekniğidir (Gökçe, 2019). Özellikle sistematik kategorilerin ön plana çıkması, içerik analizinin nicel yönünü desteklemekte, sayısallaştırmayı ve frekansları beraberinde getirmektedir.

İçerik analizi yönteminde veri setinin oluşturulması konusunda belirli tarama ve seçim ölçütleri belirlenmektedir. Daha sonrasında elde edilen nitel araştırma verilerinin işlenmesi, verilerin kodlanması, kategori/temaların bulunması ve bulguların tanımlanması şeklinde aşamalar ortaya çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırma konusuyla paralel olarak kavram, kelime, temalar analiz edilerek nesnellik kurulmaya çalışılmaktadır (Berelson, 1952). Kategorilerin gelişmesi noktasında kodlama ve konu başlıklarının önemine değinmek gerekmektedir.

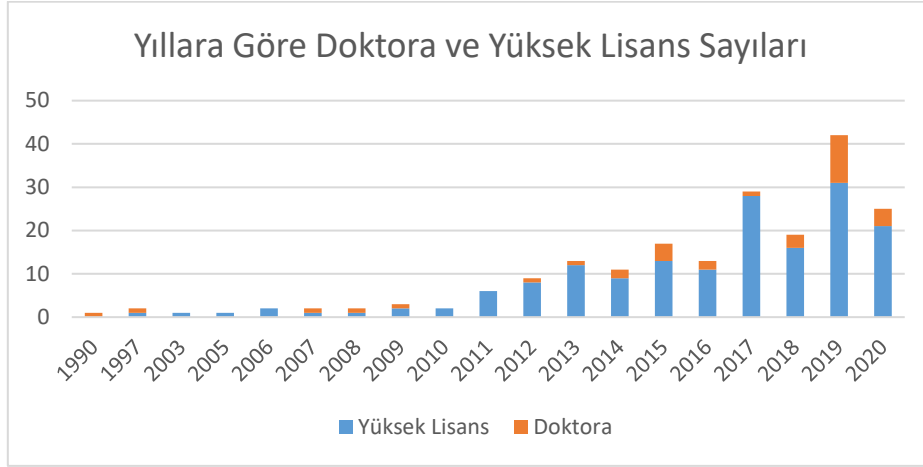
Makalede değerlendirme kapsamındaki çalışmaların içerik analiziyle temaları belirlenmekte yayın yılları, yayımlandıkları üniversiteler, tez türleri, bölüm sayıları, sayfa sayıları gibi hususlar çerçevesinde inceleme yapılmaktadır. Giriş ve sonuç başlıkları bölüm olarak sayılmamıştır. Çalışmanın örneklemini içerisinde Ulusal Tez Merkezi veritabanı üzerinden ulaşılamayan tezler de bulunmaktadır. Elde edilen veriler sayısallaştırılarak tablolar çerçevesinde kullanım sıklıkları ve yüzdeleri doğrultusunda ifade edilmektedir. Nicel ve nitel hususlar bir arada kullanılarak değerlendirme yapılmıştır.

BULGULAR

Makalenin temel bulgusu lisansüstü çalışmaların konu yönünden sınıflandırılmasıdır. Toplam 201 lisansüstü çalışmanın 167'sini yüksek lisans ve 34'ünü doktora oluşturmaktadır. YÖK Tez Merkezi üzerinden 201 çalışmanın 195'ine erişilebilmiştir. Öncelikle tüm tez başlıkları listelenmiş ve tez başlıklarını oluşturan kelimeler temalar şeklinde değerlendirilmiştir. Sonrasında ise toplam temalar içerisinde öne çıkanlar sayısal üstünlükleri yönünden ayrılmıştır. Bu ayrım söz konusu çalışmalardaki eğilimin ne olduğunu yansıtmaktadır.

Toplam 201 lisansüstü çalışmanın 167'sini yüksek lisans ve 34'ünü doktora teşkil etmektedir. Tüm çalışmalar içerisinde yüksek lisans tezlerinin sayısal ağırlığı daha fazladır. 2017 yılında çalışmalar içerisinde doktora tezlerinin payının en düşük olduğu görülmüş, 2019'da en yüksek seviyesine yükselmiştir. Eğilim bu şekilde devam ederse 2023'te çalışmalar arasında doktora çalışmalarının payının yüksek olacağı iddiası ileri sürülebilir. Tezlerin yıllara göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tez sayıları incelenerek oluşturulmuştur.

Tablo 3: Tezlerin Yıllar İçerisinde Türlerine Göre Payı

Yıl	Çalışma Sayıları ve Toplam Çalışmalar İçerisindeki Payı			
	Yüksek Lisans		Doktora	
2020	21	%84	4	%16
2019	31	%73,81	11	%26,19
2018	16	%84,22	3	%15,78
2017	28	%96,56	1	%3,44
2016	11	%84,62	2	%15,38
2015	13	%76,48	4	%23,52
2014	9	%81,82	2	%18,18
2013	12	%92,31	1	%7,69
2012	8	%88,89	1	%11,11
2011	6	%100	0	-
2010	2	%100	0	-

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tez sayıları incelenerek oluşturulmuştur.

2010-2020 yılları arasında toplam 186 çalışma gerçekleştirilmiş olup, bu çalışmaların 157'si yüksek lisans, 29'u doktora düzeyindedir. Toplam çalışmalar içerisinde yüksek lisansın payı %84,4 iken doktoranın payı %15,6'dır. Özellikle 2014'ten itibaren sayılardaki artışla birlikte genel paylardaki değişim de gözlemlenmektedir. Doktora çalışmalarının daha uzun bir süreç gerektirmesinden hareketle bu alandaki niceliksel artışın yeni gelişmeye başladığı söylenebilir.

Tablo 4: Üniversitelere Göre Tez Sayıları

Üniversite	f	%	Üniversite	f	%
Gazi Üniversitesi	17	8,45	Turgut Özal Üniversitesi	2	0,99
Ankara Üniversitesi	16	7,96	Türk Alman Üniversitesi	2	0,99
Medeniyet Üniversitesi	12	5,97	Uludağ Üniversitesi	2	0,99
İstanbul Üniversitesi	11	5,47	Yeditepe Üniversitesi	2	0,99
Marmara Üniversitesi	11	5,47	Yıldız Teknik Üniversitesi	2	0,99
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	9	4,47	Adnan Menderes Üniversitesi	1	0,49
Ufuk Üniversitesi	7	3,48	Afyon Üniversitesi	1	0,49
9 Eylül Üniversitesi	6	2,98	Anadolu Üniversitesi	1	0,49
Aydın Üniversitesi	5	2,48	Ankara Hacı Bayram Üniversitesi	1	0,49
Galatasaray Üniversitesi	5	2,48	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	1	0,49
Selçuk Üniversitesi	5	2,48	Beykent Üniversitesi	1	0,49
Atılım Üniversitesi	4	1,99	Bilkent Üniversitesi	1	0,49
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	4	1,99	Boğaziçi Üniversitesi	1	0,49
İstanbul Ticaret Üniversitesi	4	1,99	Dicle Üniversitesi	1	0,49
Kocaeli Üniversitesi	4	1,99	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1	0,49
Koç Üniversitesi	4	1,99	Fatih Üniversitesi	1	0,49
Sakarya Üniversitesi	4	1,99	Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi	1	0,49
Trakya Üniversitesi	4	1,99	Gelişim Üniversitesi	1	0,49
Yalova Üniversitesi	4	1,99	Giresun Üniversitesi	1	0,49
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	3	1,49	İbni Haldun Üniversitesi	1	0,49
Akdeniz Üniversitesi	3	1,49	İstanbul Şehir Üniversitesi	1	0,49
Hacettepe Üniversitesi	3	1,49	İzmir Ekonomi Üniversitesi	1	0,49
Harp Akademileri Kom.	3	1,49	Polis Akademisi	1	0,49
Kırıkkale Üniversitesi	3	1,49	Sabancı Üniversitesi	1	0,49
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	3	1,49	Süleyman Demirel Üniversitesi	1	0,49
Bahçeşehir Üniversitesi	2	0,99	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	1	0,49
Bilgi Üniversitesi	2	0,99	Yaşar Üniversitesi	1	0,49

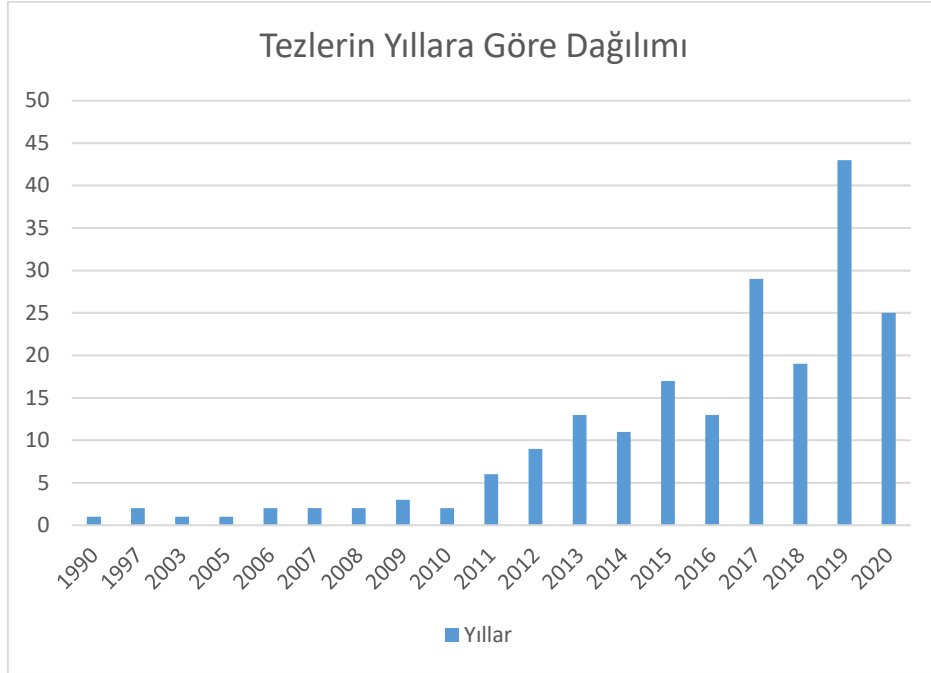
Dumlupınar Üniversitesi	2	0,99	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	0,49
Erciyes Üniversitesi	2	0,99	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	1	0,49
Kadir Has Üniversitesi	2	0,99	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	0,49
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2	0,99			

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemde üniversitelere göre tez sayıları incelenerek oluşturulmuştur.

Üniversitelere göre tez sayıları Tablo 4'te gösterilmiştir. Gazi Üniversitesi ilk sırada yer alırken, Ankara Üniversitesi takip etmekte, daha sonra Medeniyet Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi yer almaktadır. Üniversitelere göre dağılıma bakıldığında çalışmaların sayısal olarak fazlaştığı ilk 5 üniversitenin %33,3'lük kısmını teşkil ettiği söylenebilir. Ankara ve İstanbul illerinden üniversiteler ilk 5 sırada yer almaktadır. Çalışmaların 61 farklı üniversitede yapıldığı görülmektedir. İlk 11 sırada yer alan üniversitede yayımlanmış çalışmaların sayısı %51,7 ile yarısından fazlaştığı görülmektedir. Tezlerin hangi bölümlerde yayınlandığına bakıldığında 129'u Uluslararası İlişkiler, 27'si Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde hazırlanırken, 5 tez İktisat alanındadır. Söz konusu çalışmaları gerçekleştiren uluslararası öğrenci sayısı ise 78'dir. Bu husus ilgili dönemde incelenen tezlerin %39'a yakın oranını uluslararası öğrencilerin yazdığını göstermektedir.

Grafik 2'de tüm tezlerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Son 10 yıllık dönemde her ne kadar farklılaşmalar söz konusu olsa da, artan eğilimli bir grafik ortaya çıkmaktadır. Ayrıca lisansüstü çalışmaların asgari ve azami tamamlanma süresine bakıldığında Doktora çalışmaları için 4-6 yıl, yüksek lisans çalışmaları 2-3 yıl söz konusudur. Doktora çalışmaları için ortalama 5 yıl, yüksek lisans çalışmaları için ise 2,5 yıllık ortalama süreyle karşılaşılmaktadır. Bu doğrultuda ortalama 4 yıllık trendlerle çalışmaların sayısal durumuyla ilgili bir değerlendirme yapılabilir.

Grafik 2: Tüm Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tez sayıları incelenerek oluşturulmuştur.

Tablo 5'te dörder yıllık dönemlerle çalışma sayılarındaki değişim incelenmektedir. Her ne kadar artış hızında düşüş görülebilse de, çalışma sayılarındaki artış eğiliminin sürdüğü izlenmektedir. Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik açılım sürecinde hareketle incelendiğinde özellikle 2010-2014 yılları arasında baz etkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Belirli Periyotlarda Tez Sayılarındaki Artış Hızı

Yıllar	Artış Hızı
2007-2011	%200
2008-2012	%350
2009-2013	%333
2010-2014	%450
2011-2015	%183
2012-2016	%44
2013-2017	%123
2014-2018	%72
2015-2019	%121
2016-2020	%92

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tez sayıları incelenerek oluşturulmuştur.

Tablo 6’da yöntem/metot kelimelerinin tezlerde kullanımı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Yöntem/metot kelimeleri üzerinden incelemede toplam 195 çalışma içerisinde 115 çalışmada yöntem/metot kelimesi geçerken, 80 çalışmada ise geçmediği görülmüştür. Doktora çalışmalarının 26’sında yöntem/metot kelimesi yer alırken, 7 çalışmada bulunmamaktadır. Yüksek lisans çalışmalarının 89’unda yöntem/metot kelimesi geçiyorken, 73 çalışmada ise bu kelimelere rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu durum tezlerde hangi yöntem/metotun kullanıldığını belirsiz kılmaktadır.

Tablo 6: Tezlerde Yöntem/Metot Kelimesinin Kullanımı

Yöntem/Metot kelimesinin var olup olmaması	Tüm Çalışmalar		Doktora Çalışmaları		Yüksek Lisans Çalışmaları	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Var	115	59	26	79	89	55
Yok	80	41	7	21	73	45
Toplam	195	100	33	100	162	100

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tezler incelenerek oluşturulmuştur.

Tablo 7: Tezlerin Ortalama Bölüm ve Sayfa Sayıları

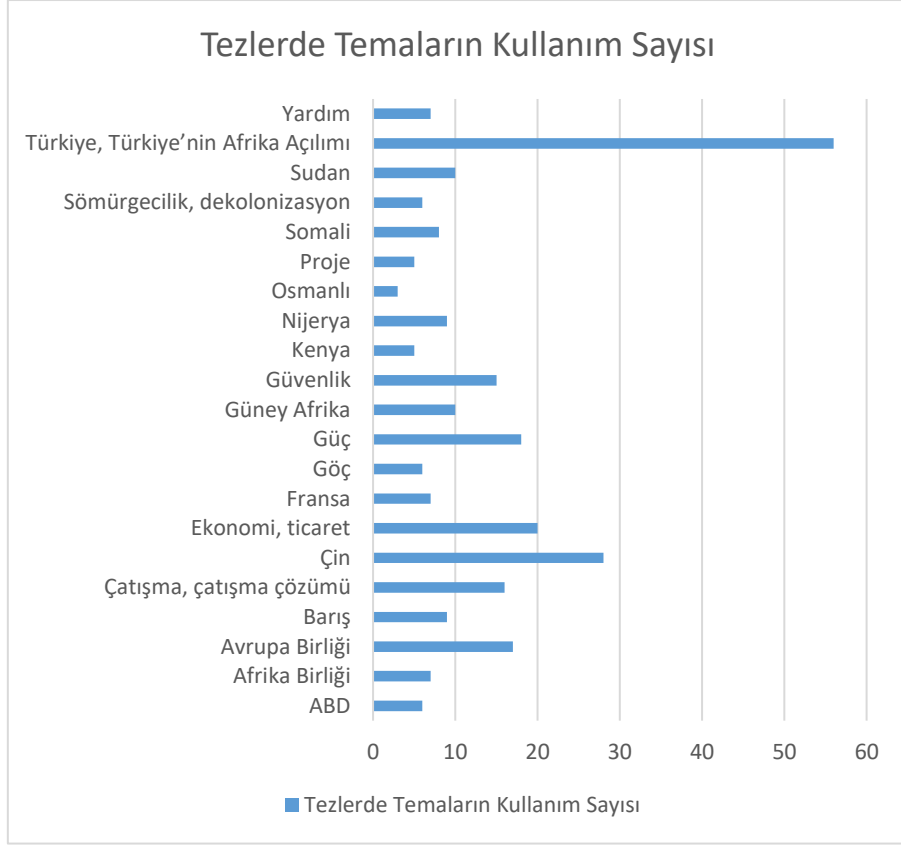
Çalışmalar	Ortalama Bölüm Sayısı	Ortalama Sayfa Sayısı
Yüksek Lisans	3,26	139,49
Doktora	4,03	307,5
Tüm Tezler	3,39	167,91

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tezler incelenerek oluşturulmuştur.

Tablo 7’de ise tezlerin ortalama bölüm ve sayfa sayıları incelenmiştir. Tüm tezlerdeki ortalama bölüm sayısı 3,39 iken ortalama sayfa sayısı 167,91’dir. Doktora çalışmalarındaki ortalama bölüm sayısının 4,03 olduğu görülürken ortalama sayfa sayısı 307,5 olarak gerçekleşmiştir. Yüksek lisans çalışmalarındaki ortalama bölüm sayısı ise 3,26 olmuştur. Yüksek lisans çalışmalarındaki ortalama sayfa sayısı 139,49’dur.

Çalışmaların başlıklarında geçen tema bazında değerlendirilebilecek kelimelere odaklanılarak içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Toplam 21 kelime tema olarak belirtilirken Türkiye’nin Afrika açılımıyla ilgili çalışmalar ön plana çıkmış, daha sonra Çin ve ekonomi/ticaret gelmiştir. Temalar içerisinde ülkeler, ittifaklar ve kavramlar yer almaktadır. Kelimelerin kullanım miktarlarının yer aldığı grafikte temaların niceliksel yoğunluğu görülmektedir. Tema bazında “Türkiye’nin Afrika Açılımı” sürecini değerlendiren çalışmaların öne çıkması doğal bir sonuç olarak kabul edilebilir. Zira Türk dış politikasında Afrika’ya yönelimin büyük bir rolü bulunurken bu durum lisansüstü alandaki tartışmaları etkilemektedir.

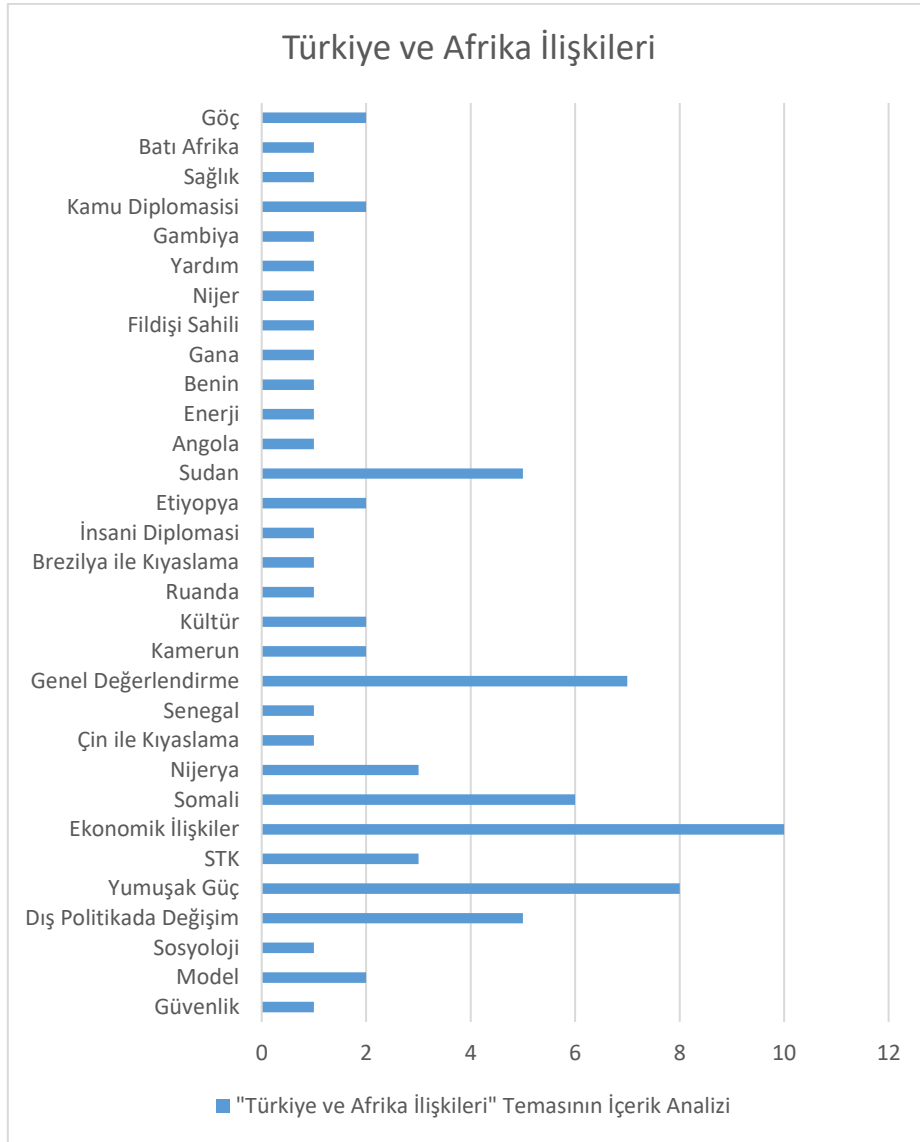
Grafik 3: İçerik Analizi Sonucunda Temaların Kullanım Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tezler incelenerek oluşturulmuştur.

“Türkiye ve Afrika İlişkileri” teması içerisinde hangi alt temaların ortaya çıktığı sorusu üzerinden hareket edilerek 33 temanın bulunduğu Grafik 4 oluşturulmuştur. Grafik 4’te görüldüğü üzere “ekonomik ilişkiler” birincil konumda yer alırken, sırasıyla “yumuşak güç”, “genel değerlendirme”, “Somali”, “Sudan”, “Dış Politikada Değişim” temaları gelmiştir. Tez konularını oluşturan temalarda ülke ve kavram incelemeleri doğrultusunda çeşitlilikle karşılaşıldığı söylenebilir.

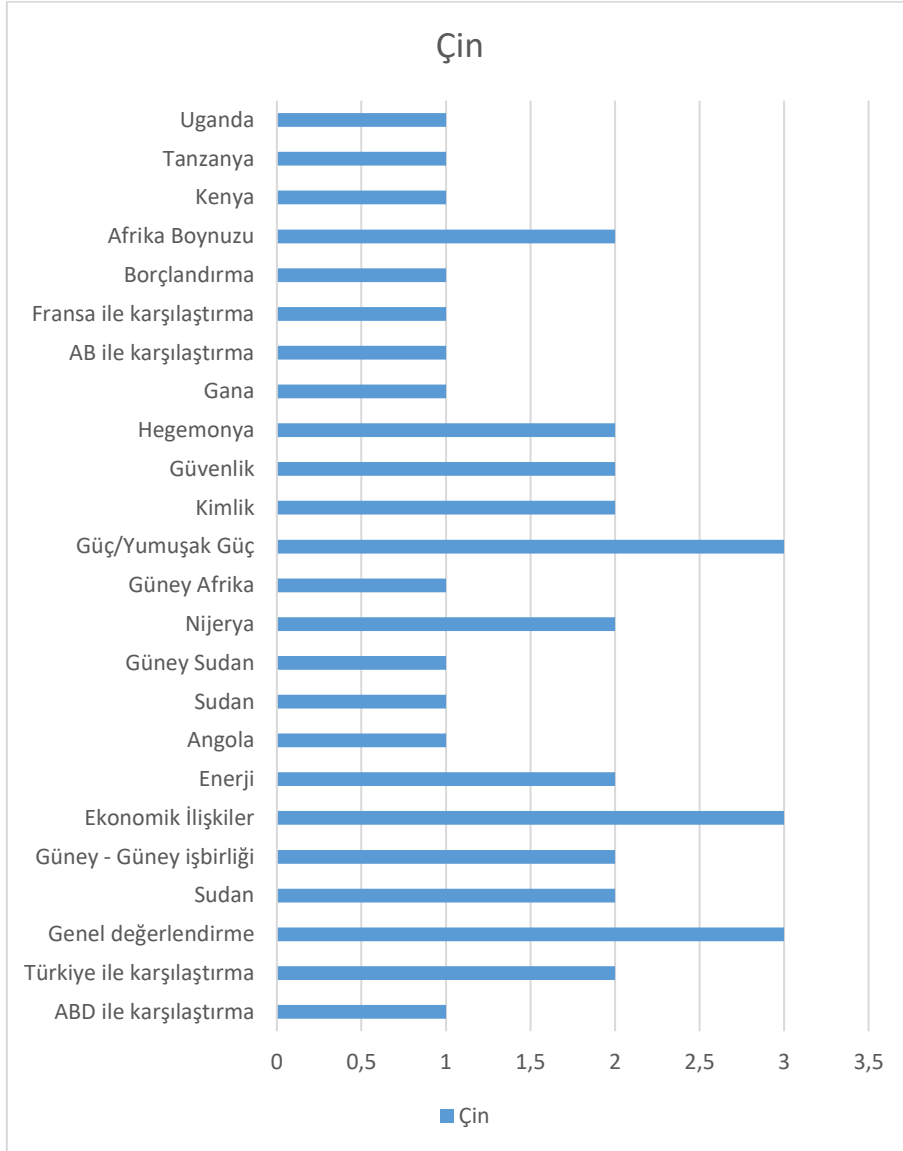
Grafik 4: “Türkiye ve Afrika İlişkileri” Temasının İçerik Analizi

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tezler incelenerek oluşturulmuştur.

“Çin” teması içerisinde ise 24 temanın bulunduğu Grafik 5 oluşturulmuştur. Grafik 5’te “Ekonomik İlişkiler”, “Genel Değerlendirme”, “Yumuşak Güç” temaları öne çıkarken, ülkesel, bölgesel ve kavramsal düzeydeki tartışmaların genişlediği gözlenmektedir. Özellikle “Güney-Güney İşbirliği” ve “Hegemonya” temaları Çin’in Afrika’daki faaliyetlerine iki farklı pencereden bakıldığını göstermektedir.

Grafik 5: “Çin” Temasının İçerik Analizi

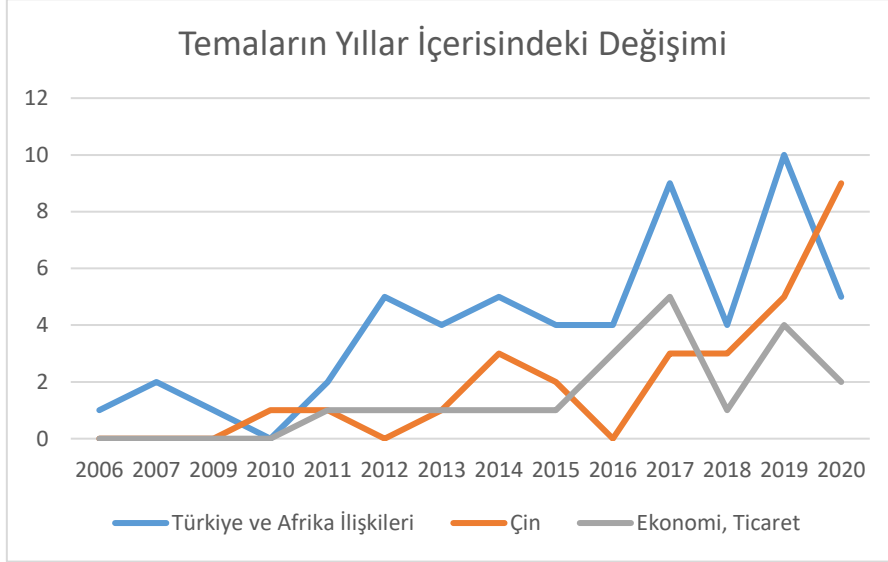

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tezler incelenerek oluşturulmuştur.

Grafik 6’da toplam çalışmalar içerisinde ilk üç tema olarak görünen başlıkların yıllar içerisindeki durumu değerlendirilmektedir. Grafikten çıkarılacak yorumlardan birincisi Türkiye’nin Afrika’ya açılım sürecinin öne çıkmasıyla Türkiye ve Afrika ilişkilerinin ele alındığı tez çalışmalarının sayısında artış gözlemlenmesidir. Ekonomi ve Ticaret kelimelerinin de paralellik arz ettiği görülmektedir. Ekonomi ile ilgili çalışmaların sayısı 2017’den sonra 12 olarak gerçekleşmiştir. Türk dış politikasındaki değişim Afrika’ya yönelik tartışmalara da yansımaktadır. Türkiye’nin Afrika’ya açılımı, konuyla ilgili lisansüstü çalışmalarda eğilimin artmasıyla da uyum göstermektedir. Bir başka çıkarım ise, 2016 yılı sonrasında Çin’e yönelik çalışmalarda artış yaşandığıdır. Çin’in çalışmalarda artan konumu küresel güçlerin bölgeye yönelik politikalarının

karşılaştırılması ve değerlendirilmesi üzerinden anlaşılabilir. Zira 2017’den önce Çin’le ilgili çalışmaların sayısı 8 iken 2017’den sonra 20 olmuştur.

Grafik 6: Öne Çıkan Temaların Yıllar İçerisindeki Değişimi

Kaynak: Yazar tarafından ilgili dönemdeki tezler incelenerek oluşturulmuştur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu makalede Uluslararası ilişkiler alanına Afrika’yla ilgili lisansüstü çalışmaların nasıl yansıdığı incelenmiş ve tezlerde Afrika’ya yönelik eğilim anlaşılmıştır. Ulusal Tez Merkezi’nde uluslararası ilişkiler konusu kapsamında 1991’den 2020’ye kadar 30 yıllık dönemde tez başlığında “Afrika” kelimesi geçen 201 tez araştırmaya dahil edilmiştir. Toplam 201 lisansüstü çalışmanın 167’sini yüksek lisans ve 34’ünü doktora oluşturmaktadır. Doküman incelemesi sonucunda tezlerle ilgili içerik analizi yöntemiyle niteliksel ve niceliksel bulgular ortaya çıkmıştır. Tez çalışmalarının başlıkları temalar olarak değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda temalar; “ABD”, “Afrika Birliği”, “Avrupa Birliği”, “Barış”, “Çatışma”, “Çin”, “Ekonomi/Ticaret”, “Fransa”, “Göç”, “Güç”, “Güney Afrika”, “Güvenlik”, “Kenya”, “Nijerya”, “Osmanlı”, “Proje”, “Somali”, “Sömürgecilik”, “Sudan”, “Türkiye”, “Yardım” şeklinde ortaya çıkmıştır.

Öncelikle Türk dış politikasındaki Afrika’ya açılım yaklaşımıyla birlikte “Türkiye ve Afrika ilişkileri” bağlamında çalışmaların öne çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra ise tezlerde “Çin” ve “ekonomi/ticaret” temalarının yer aldığı görülmektedir. Tez sayılarındaki değişim dönemsel olarak incelendiğinde artış hızında düşüş gözlemlense de yükselişin sürdüğü söylenebilir. Özellikle incelenen çalışmalarda hangi metot/yöntemin kullanıldığı sorusunun yanıtlanabilmesi için metot/yöntem kelimesinin geçip geçmemesi üzerinden yapılan değerlendirmede tezlerin % 41’inde metot/yöntem kelimesine rastlanmamıştır. Doktora tezlerinde bu hususla ilgili oran % 21 iken, yüksek lisans tezlerinde % 45’tir. Dolayısıyla ilgili tezlerde hangi metot/yöntemin kullanıldığı hususunda bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan çalışmalardaki ortalama bölüm sayısı 3,39 iken ortalama sayfa sayısı ise 167,91 olmuştur. Doktora çalışmalarındaki ortalama bölüm sayısı

4,03 iken yüksek lisans çalışmalarında 3,26'dır. Doktora çalışmalarındaki ortalama sayfa sayısı 307,5 iken yüksek lisansta 139,4'tür.

Türkiye'de yayımlanan kitaplarda Türkiye ve Afrika ilişkileri, dış politikanın yeni gündemini oluşturması yönünden ele alınmaktadır. Özellikle ilişkilerle ilgili tartışmaların Osmanlı Devleti bakiyesi üzerinden geliştirildiği görülmektedir (Kavas, 2006; Hazar, 2016; Orakçı, 2018). Bu durum tarihsel perspektifin vurgulandığı anlamına gelmektedir. Öte yandan ekonomik ilişkilerin artmasının göstergesi olarak dış ticaret verileri yansıtılırken TİKA, YTB, YEE, THY gibi kurumlar üzerinden sosyal ilişkiler yumuşak güç tabiriyle ele alınmaktadır (Tepeciklioğlu, 2019). Söz konusu kitapla paralel olarak makalenin bulguları içerisinde ekonomik ilişkiler, yumuşak güç temaları ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla basılı eserler ve lisansüstü çalışmalar arasında inceleme konuları hususunda uyum göze çarpmaktadır. Ayrıca kitaplarda Türkiye ve Afrika ilişkileri genel değerlendirmesinin dışında ülke özelinde incelemelerin yapılması (Ermağan ve Tepeciklioğlu, 2021; Kaya, 2020), bu hususta açıklayıcılığı artırmaktadır. Çalışmalarda Türkiye ve Afrika'nın birbirleri için önemlerinin ifade edilmesi ilişkilerin neden geliştirilmesi gerektiğini destekler.

Türk dış politikasındaki yönelimlerin akademik çalışmaları etkilediği iddiası bu makalede kanıtlanmaktadır. Her ne kadar akademik çalışmaların dış politikayı takip etmesinin dezavantajı bulunsa da etkiye maruz kaldığı oldukça açıktır. Türkiye'de lisansüstü düzeydeki Afrika ile ilgili çalışmalarda eğilimin ne olduğunun bilinmesi hedeflenmiş ve içerik analiziyle birlikte ortaya çıkan tema ve alt temalarla bu durum ortaya konulmuştur. Neticede Üİ literatüründe Afrika'yla ilgili hangi konularda çalışma yapılabileceğinin yansıtılması, çalışılmamış tema bulunmasına ve temaların çeşitlenmesine katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

BERELSON, B. 1952. *Content Analysis in Communication Research*, The Free Press.

ERMAĞAN, İ. & TEPECİKLİOĞLU, E.E. (Ed.). 2021. *Dünya Siyasetinde Afrika 7*, Nobel Akademik Yayıncılık.

GÖKÇE, O. 2019. *Klasik ve Nitel İçerik Analizi, Felsefe, Yöntem ve Uygulama*, Çizgi Kitabevi.

HAZAR, N. 2016. *Türkiye-Afrika İlişkileri*, Akçağ Yayınları.

KARAOSMANOĞLU, A. 2005. Workshop Report "International Relations Studies and Education in Turkey, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(6), 131-147.

KAYA, İ. 2020. *Türkiye'nin Afrika Açılım Kapsamında Türkiye Sudan İlişkileri (1998-2018)*, Dora Yayınları.

KAVAS, A. 2006. *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, Tasam Yayınları.

KEYMAN, E.F. & ÜLKÜ, N.E. 2007. Türkiye Üniversitelerinde Uluslararası İlişkiler Ders Müfredatı, *Uluslararası İlişkiler*, 4(13), 99-106.

ORAKÇI, S. 2018. *Türkiye Afrika İlişkileri: Tarihi Süreç, Yaklaşımlar ve Beklentiler*, Pelikan Basım.

SEGGIE, F.N. & BAYYURT Y. (Ed.). 2021. *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (3.Baskı), Anı Yayıncılık.

TEPECİKLİOĞLU, E.E. 2013. Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitimi: Lisans ve Lisansüstü Ders Programlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Ege Akademik Bakış*, 13(3), 303-316.

TEPECİKLİOĞLU, E.E. 2019. *Türk Dış Politikasında Afrika*, Nobel Akademik Yayıncılık.

YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK H. 2006. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık.

YÖK. 2019. Türkiye Yükseköğretim Sistemi,

<https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher Education in Turkey 2019 tr.pdf> (erişim: 31.10.2022).